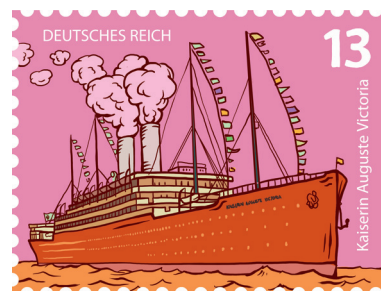

Hajdú Farkas-Zoltán

BÉKEBELI 1913

Lektűr bélyegekkel

Második, átdolgozott kiadás

BOOKART, 2015

A második, átdolgozott kiadást
Molnár Zsófia szerkesztette.

ÉDESAPÁNK EMLÉKÉRE

*„A mítosz nemcsak a közönséges dolgokhoz és helyzetekhez
vonzódik, de a számok között is szívesen válogat.”*

UWE TIMM

Illusztrálta
Vidák Zsolt

ISBN
978-606-8351-72-8

© Hajdú Farkas-Zoltán, 2015
© Vidák Zsolt, 2015
© Bookart Kiadó, 2015

Ipsének az idő sohasem volt, és ma sem gond. Sokkal inkább rejtély. Az élet kezdetén tiszta rejtély: a legtisztább; hogy aztán idővel félelmetes rejtéllyé változzon, a halál fedőnevévé, vagy az unalom, a nincs-mit-kezdenem-az-idővel álnevévé. Mindennapjaiban az idő ma is vagy túl lassan, vagy túl gyorsan telik. De ha mesél, vagyis Ipse másik életében, az idő termékeny rejtélynek mutatkozik. Nem, ne játsszunk a szavakkal: nagyszerű rejtélynek. Egyik életében nyomasztó, a másikban pompás. Persze meséléskor sem tud elbánni vele. De ilyenkor legalább érzi, mi több, talán sejti is, hogy az idő, az engedelmes, az ő oldalán áll, és amíg meséje helyénvaló dolgokról szól, számíthat rá.

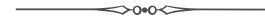
JANUÁR
Az idő termékeny rejtélye

A LEGUTOLSÓ békebeli évet megelőző percekben magányos fiú rója New Orleans mulatónegyede, a Storyville zajos utcáit. Állítólag 13 éves, születésének ideje és körülményei tisztázatlanok, ezért a hivatalnok a bevett szokás szerint 1900. július 4-re anyakönyvezte, az Amerikai Egyesült Államok Függetlenség napjára. Amikor a Cathedral Basilica of Saint Louis tornya elüti a tizenkettőt, az újévet ünneplő tömeg hangulata a csúcspontra hág, hősünk sem akarja alább adni: zsebéből előveszi a nagybátyjától elcsent revolvert, és örömeiben kétszer a

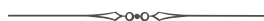
levegőbe durrant. A megrémült tömeg azonnal riadóztatja a rendőrséget, s az újév első napja már a Colored Waifs' Home for Boys elnevezésű javítóintézetben virrad a fiúra. Ő persze hevesen tiltakozik az igazságtalan

procedúra ellen, mire a meglepődött Peter Davis, az intézet vezetője ahelyett, hogy felpofozná, egy trombitát nyom a kezébe. Hősünk megsimogatja a hangszert, majd átszellemült ábrázattal belefúj. Louis Daniel Armstrongnak hívják. Néhány év múlva ő lesz egész Storyville legünnepeltebb dzsesszmuzsikusa.

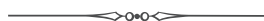

A PATINÁSNAK mondható *Csíki Lapok* XXV. évfolyama első számának újévet köszöntő névtelen vezércikkírója nem hisz a babonákban: „A nemzet fejlődésében, a haza

történetében nevezetes esztendő lesz mindég az 1913. És elhatározásunktól függ, hogy előrelátó hazafiaknak vagy hebehurgya, nemzetét megásó kornak bélyegezzék ezt az időt és ennek fiait. Boldog új esztendőt a magyarnak!” Az utolsó előtti mondat hebehurgyaságát írjuk a szilveszteri katzenjammer rovására: hazafias macskajaj.

A LEVÉLÍRÁS szenvedéllé válhat. Főleg, ha szerelmes az ember. Ilyenkor legszívesebben egész nap mást sem tenne, csak kedvesét tudósítaná magányos, szomorú hogylétéről. Franz Kafka, a Bohémiai Királyság Munkás Balesetbiztosítójának tisztviselője is ezt teszi az év utolsó éjszakáján: „Szilveszteri lövöldözés, ordítózás az utcákon és hidakon, harangzúgás és a toronyórák ütései” – írja kedvesének, a 25 éves, szőke Felice Bauernak, aki Berlinben gépíronőként kezdte, de most már a Carl Lindström AG üzletvezetője. Tavaly augusztus 13-án ismerkedtek össze, Max Brodnál, Kafka legjobb barátjánál, akinek Sophie nevű húga Felice egyik nagybátyjához ment férjhez. Úgy látszik, a 13-as szám nem a legszerencsésebbek közé tartozott, mert első közös sétájuk közben zuhogni kezdett az eső, Kafka meghűlt és belázasodott. Naponta írnak egymásnak, főleg az éjszakai csendben. Kafka Felice fényképére pillant, és vágyakozva folytatja: „Megeshetett, hogy valamikor így, összekötözött kézzel vezettek egy szerelmespárt a vérpadra... Mik nem jutnak eszembe?! Ez biztos a tizenhármas miatt van az új évszámban!”

BARTÓK Béla, aki hat éve a Zeneakadémia zongoratanára, de zeneszerzői munkáját a közönség és a kritikusok egyelőre elutasítják – így operáját, *A kékszakállú herceg várát* be sem mutatták –, január elsején Budapestre érkezik, és Kodály Zoltánéknál száll meg. A szokásos újévi jókívánságok után nem sokat teketóriázik, behúzódik a vendégszobába, hogy levelet írjon feleségének, Ziegler Mártának: „Jubită soție mea!” – kezdi hibás románsággal. Hogy miért románul? Mert a múlt év végén román falvakban gyűjtött,

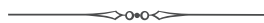

és el van ragadtatva a terméstől. Különben is meg van róla győződve, hogy a román népzene őrizi a legarchaikusabb zenei hagyományokat a térségben. Azonnal rá is tér decemberi gyűjtőútjának legértékesebb trófeájára: „– Hát mit szólna ahhoz a bakterhez? És balladáit szépek is, nemcsak hosszúak. A 222 sorosnak ez a tartalma: Végigvonul az ut-

cán egy délceg legény. Lovon ül. Kinéz az ablakból egy asszony és hívogatja-csalogatja. »Gyere be, együnk almát, aztán szeressük egymást. Mert vágyom utánad, szeretnék veled háltni, gyermeket akarok veled csinálni (să fac eu un prunc la tine), hogy a te ruhádat viselje, a te beszédedet beszélje, s a te lovadat megülje.« A legény fél a férjtől. De az asszony: »Uram már 3 esztendeje hogy háborúba ment, hogy az isten őt elveszejtse!« A legény – János (!) – bejön, esznek, lefeksznek – és ekkor bezörget katonáival Bogdán, a férj. János jajgat, az asszony el akarja rejteni, sehol

se talál helyet számára, csak a pénzesládában. Bogdán betöri az ajtót, bejön, és kérdőre vonja az asszonyt. Mért nem nyitott ajtót? Mert a gyerekeket fektette le. Mit keres itt ez a ló az istállómban, mért eszi szénámat? – Jánostól adósága fejében lefoglaltam. – Mért van az ágy olyan rendetlenségben, hajad összekuszálva és az arcod összeharapdálva (!)? – A macskával játszottam. – Add ide a ládák kulcsait. – Nincsenek, a gyerekek kútba ejtették. – Lakatost hozat Bogdán és rátalál Jánosra, aki jajgatni kezd és az asszonyt okolja mindenért. Erre Bogdán Jánost elereszti (aki elfut), az asszonyt viasszal és szurokkal leönti (nagy tüzes tolvaj!), felgyújtja. Az asszony panaszkodik: hát nem sajnálsz testemet? Bogdán: nem az én hibámból ég. – Mikor emléjéig ért a tűz: hát nem sajnálsz emléimet, melyeket annyira élveztél? – Nem az én hibámból ég. Mikor elégett az asszony, hamvát Bogdán szitába teszi, kiviszi és szélnek szitálja.”

Bartók egyelőre lemondott a zeneszerzői babérokra és szenvedélyesen, mondhatjuk: megszállottan gyűjti a népzene kezdetleges fonográfjával – „A fonográf fellelő rakoncátlankodott. Egyszerre csak jóval kevésbé hangérzékeny lett. Most minden egyes felvétel előtt bele kell sípolni, megkopogtatni, de aztán legalább fájnul működik” – panaszkodik feleségének.

1913. JANUÁR 4-én Ady Endre levelet ír „kedves kis húgocskájának”, Boncza Bertának. A lány 19 éves, Ady 36 lesz novemberben. A jóval fiatalabb nőkhöz való vonzalom, úgy látszik, otthon van a Boncza családban, Berta apja,

Boncza Miklós erdélyi földbirtokos 48 évesen vette feleségül saját nővére lányát, a húszéves Török Bertát. A törvény ugyan tiltotta a másodfokú rokonok házasságát, de Boncza, az országgyűlési képviselő megkapta a házassághoz szükséges királyi engedélyt.

Ady és Boncza Berta már két éve leveleznek, de még nem találkoztak személyesen. „A múlt esztendő volt életem legmeghurcolóbb, legveszélyesebben sok válságos esztendeje” – írja Ady. „Szakítottam, kerestem, csalódtam, kínlódtam, kétségbeestem ezer embernek valót. Valaha talán megírhatom, vagy ha netalán megismerhetném Magát, elmondhatom, hogyan próbált meg annyi csalódás, s hogyan kellett elhinnem, hogy még a Maga légies barátságában is csalódnom kell. Valaki, elég léha fráter különben (Magát talán egyszer látta), váratlanul olyan információkat adott Magáról (nem tudta, hogy mi levélben ismertük már régebben egymást), amelyek a folytonos csalódások között valószínűeknek látszottak, s csömörösen elkedvetlenítettek. Érzem ma már, hogy igazságtalan voltam, de a neuraszténiás és szerencsétlen ember mindig igazságtalan. Szinte édeleg abban, hogy legártatlanabb barátságában is csúful becsapódik. És ha a Sorsom nem halálosan komiszkodik velem, hadd higgyem, hogy még meg is ismerhetem az én húgocskámat. Csókolja kis kezét állandó hűséggel: Endre bátyja.”

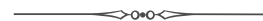
Kedves kis húgocska és állandóan hűséges bátya... Kapcsolatuk a következő év áprilisában kapja meg a sorsszerű gellert, amikor a már nagyon beteg költő végre meglátogatja a lányt Csucsán, és egymásba szeretnek. A rákövetkező év márciusában összeházasodnak. Persze ez sem

megy könnyen, mert Boncza Berta még kiskorúnak számít, és apja hallani sem akar a házasságról. Ady – minden büszkeségét félretéve – könyörgő hangú, megalázkodó leveleket ír Tisza István miniszterelnöknek, hogy járjon közbe azért, hogy a házasság törvényesen létrejöhessen, beszéljen Boncza képviselő úrral, adná meg atyai hozzájárulását kiskorú leánya frigyéhez. És a nagystílú Tisza közbenjár: a két legendás ellenfél – noha egyik sem bocsátott meg a másiknak – ebben az ügyben szövetségessé válik. A történetre rámegy az após, Ady meg kap még bő három évet az élettől – állítólag fiatal feleségének köszönhetően.

JANUÁR legelején a bécsi Északi pályaudvaron torzonborz, sántító figura sodródik a szilveszterezésből hazatérő tömegben. Az alaposabban odafigyelő hamarosan megállapíthatná, hogy idegen, először van a világvárosban. Útlevele szerint Stavros Papadopoulosnak hívják, igazi neve Jozsiv Beszarionisz Dzsugasvili, de valójában ezt sem szereti, tavaly óta inkább Sztálinnak – acélosnak – hívhatja magát. Krakkóból érkezett, ahol előző este az orosz bolsevik párt központi bizottsági tagjaként még Leninnel sakkozott, aki egyfolytában arról győzködte, hogy a forradalmároknak kutya kötelessége a gyors helyváltoztatás képességének elsajátítása. Sztálin nagy elszánással ült biciklire, de első próbálkozásai nem jártak szerencsével: leesett és kificamodott a bokája. Most lábát húzva vonszolja de-

geszre tömött, kopott kofferét. Az állomás előtt a villamosmegállót keresi, mert el kell valahogy jutnia a schönbrunni Schloßstraße 30. szám alá, egy bizonyos Trojanovszkij nevű családhoz.

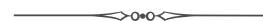

A NYUGAT VI. évfolyama első számának címlapján a „lélek, lélek, de miből élek” népi bölcsesség igazát aláhúzandó az olvasókhöz intézett keretes kérés: „TISZTELT OLVASÓINKAT igen kérjük, hogy rendeléseknél, vásárlásnál a lapunkban hirdető cégeket méltóztassanak tekintetbe venni. A KIADÓHIVATAL. Ékszervásárlók figyelmébe! Zirner testvérek utóda Liszt Hugó. Budapest IV. Vác utca 2 szám. Kérem kirakataim megtekintését, ahol az ékszerszakmának összes tárgyai látható, szabott árakkal vannak kiállítva. Occasions eladások nagy briliáns párokból és gyöngysorokból; Fogak szájpaddás nélkül! Kiváló rágóképességgel! A természetes fogakat mindenben pótolják. Aranyhidakat és koronákat a legjobb amerikai módszer szerint készít GROSSMANN SIMON szerb kir. udv. fogász a párisi fogorvosi akadémia kiállításán aranyéremkereszttel kitüntetve; FOGORVOS! Dr. HARISCH rendelés egész napon át. Speciális arany- és porcelántömések, foghúzás érzéstelenítve. Mérsékelt árak, részletekre is. Budapest, VI., Erzsébet körút 50. Óvás! Ne tévedjen a szomszédba telepedett fogorvoshoz. Csak az 50-es szám létezik. Telefon 80–50; Elsner divatáruháza Budapest, IV., Párisi u. 3. sz. *Szigorúan szabott árak!*; HUNGÁRIA ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ R. T. BUDAPESTEN,

IV. Károly körút 2., Telefonszám: 153–98. KARTELLEN KÍVÜL KÖT: tűz-, élet-, baleset-, betörés-, üveg-, lég- és álbiztosításokat.”

A *Nyugat* legmélyebb, nemegyszer létét is fenyegető válsága két évvel ezelőtt állt elő: Hatvany és Osvát béka-egérharcával. Mert Hatvany, a lap mecénása a *Nyugatot* első sorban a folyóiratot létrehozó írók fórumának tekintette, míg Osvát, a lap agya újabb tehetségek felfedezésének reményében egyre tágabb teret nyitott a lap hasábjain a kezdő írók előtt. Vagyis a *Nyugat* Hatvany Lajos tulajdonában volt (akinek az apja, Deutsch Sándor dúsgazdag cukorgyáros, 1908-ban Hatvany-Deutsch néven nemességet és báróságot kapott Ferenc Józseftől), de a lapot gyakorlatilag Osvát Ernő szerkesztette. Hatvany 1911-ben bekeményített, és elhatározta, hogy ha nem is rúghatja ki azonnal, legalább megmutatja Osvátnak, hogy ki az úr a háznál. De nagyon elszámította magát, mert a lap íróinak döntő többsége egységesen és nyíltan Osvát mellett sorakozott fel, kijelentve, hogy csak addig írnak a folyóiratba, amíg azt Osvát szerkeszti. Mire Hatvany engedett, aláírt egy nyilatkozatot, amelyben másfél évre garantálta Osvát addig magának tudott jogait a szerkesztést illetően, majd a nyilatkozata aláírásának másnapján kijelentette, hogy az előzmények után lehetetlennek tartja a közös munkát Osváttal, és eladja a lapot. A drámai fejleményeket a lap minden tekintetben legfontosabb egyénisége, Ady Párizsból figyelte, és már az első pillanatban felismerte, hogy a válságban nem egyszerűen két ember összeütközéséről van szó, hanem a *Nyugat* és vele együtt a modern magyar irodalom sorsa feroget kockán. Éppen ezért, noha az elvi kérdések tekinteté-

ben Hatvanyval értett egyet, a közös ügy érdekében első sorban a felszabadult indulatok csillapítására és a szemben álló nézetek kompromisszumos összebékítésére törekedett. De a *batrachomiomachia* főszereplői hajthatatlanok maradtak, és a sorozatos sértegetések után báró Hatvany elhatározta, hogy tősgyökeres magyar úriemberként fogja rendezni a józan módon feloldhatatlannak tűnő konfliktust.

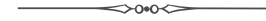
JANUÁR 8-án, szerdán délután férfitársaság gyülekezik a Bécs előkelő IX. kerületében lévő Berggasse 19-ben. A gondozott polgári lakóházat 1891 óta prof. dr. Sigmund Freud lakja népes családjával. Itt született mind a hat gyereke, itt írta úttörő könyveit a pszichoanalízisről, és itt fogadta legtöbb páciensét is.

A látogató már a *gründerceitos*, pazarlóan díszített lépcsőházban elbizonytalanodik. Magas kőlépcsők vezetnek az első emeletre, ki tudja, hány páciens gondolt itt a visszafordulásra, megfutamodásra. Az éles csengőhangra kisvártatva kinyílik az ajtó, most már nincs menekvés. A látogató a hosszú előszobában lerakja kalapját, sétabotját, esernyőjét, aztán bevezetik a várószobába. Ablakából sötét hátsó udvarra lát. A falakon ótestamentumi jeleneteket ábrázoló metszetek, egy orvosi működési engedély és néhány tudományos kitüntetés. Tágas vitrinben óegyiptomi szobrocskák, a professzor úr ugyanis szenvedélyes műgyűjtő. Vajon hányan vártak már ezen a kényelmes pamtagon megváltásra: üldözöttek, megkínzott lelkek, kísérleti alanyok?

JUNIVS
„I am just going outside“

JÚNIUS 4-én Bartókék Marseilles-be érkeznek, ahol két-személyes vasúti körutazási jegyet váltanak Franciaország, Algéria és Tunisz területére. Másnap hajóra szállva Philippeville-be utaznak. Algériai tartózkodásuk során a Philippeville (Skikda)–El Khroub–El Guerrah–El Guerra útvonalat járják be. Biskra városába megérkezve elhelyezkednek az európai kényelemmel berendezett, hófehér, lapos tetejű, arab stílusú szállodában, egy hatalmas pálmapark közepén. Innen öt kilométernyire van az a Biskra, ahol Bartók népzenét gyűjt az agyagviskókban lakó araboktól. Az öt kilométeres oázissávon tízezer datolyapálma van és narancs-, füge-, barackfák ezrei.

A VILÁGHÍRŰ epsomi lóversenyt 1779 óta június első szerdáján rendezik meg a hagyománytisztelő angolok. Június 4-én tartják a „Derby Day”-t, a kezdődő nyári szezon legnagyobb társadalmi eseményét, amelyre automobilon, hintón, lovasszekéren vagy vasúton érkezik meg az ünneplőruhás közönség. Ilyenkor a rendőri felhozatal is óriási, de a békésen hullámozó tömeg semmi gyanakvásra nem ad okot, úgyhogy a nagy bajuszú bobbyk a futamok között nyugodtan leguríthatnak egy-két pint barna sört valamelyik fellobogózott sátor árnyékában. Persze mindenki a főfutam legnagyobb esélyeséről fecseg, V. György király pompás telivéréről. Három órakor a szokás a starthoz állítják paripáikat,

a tömeg a korlátoknak szorul, pisztolylövés dördül, rettetes vágta – Anima rosszul startolt, a sereghajtók között szalad. Amikor a lovak az utolsó, Tattenham Cornernek nevezett kanyarhoz érnek, egy nő átbújik a korlát alatt. Az egyik pályafelügyelő megpróbálja visszarántani, de ő kitépi magát az izmos karok közül, kihúzza magát, és felsikolt: Akarom! Majd határozott léptekkel a közeledő Anima elé veti magát. A ló óriási erővel vágódik neki, mindketten felborulnak, az állat másodpercek alatt lábra áll, a nő kalapja elgurul, teste kettő-hármat még bucskázik, aztán elterül a fűvön. Az ordító tömeg előzőnli a pályát, de az éles füttyszóval érkező bobbyk pillanatok alatt körülveszik a szerencsétlent, utat engedve a nagykerékű taligával érkező mentőknek. A szemfüles újságírók hamarosan kiderítik, hogy az áldozat nem más, mint Emily Wilding Davison, a hírhedt szüfrazsett, akit már legalább nyolcszor letartóztatott a hatóság, többek között testi sértés, kődobálás, ablakok betörése, postaládák felgyújtása miatt. Mi több, a börtönben több alkalommal elbarikádozta magát, éhségsztrájkba lépett, egyszer még az öngyilkossági kísérlettől sem riadt vissza, hogy sorstársai bántalmazása ellen tiltakozzon.

Az újságok szította gyűlölethullám (éljen a sajtószabadság!) csak napok múlva csitul el, amikor lehozzák a boldogító hírt: a király lova sértetlenül túlélte a balesetet.

SZERDAI szeánsz június 4-én. A „banda” férfitársasága teljességgel aláveti magát a Mesternek, még azt is szó nélkül elviseli, ha néhány alkalommal nők is részt vesznek a gyűlé-

sen. Itt van például Lou Andreas-Salomé, a legújabb kedvenc, aki gyónt már Nietzschével a Szent Péter-bazilikában, lefeküdt Rilkével, utána elutaztak Tolsztojhoz Oroszországba. Frank Wedekind állítólag róla nevezte el Lulunak nagy port felkavaró drámája hősnőjét, Richard Strauss pedig operáját *Salomé*-nak. Már Freud is behódolt neki, legalábbis szellemileg. Olyannyira, hogy a télen dolgozószobája mellett hálhatott. A másik hölgy Sabina Spielrein, Jung régi szeretője. De erről majd később.

Martin, az éppen hazaérkező fiú bekukkant az elszéledni készülő társasághoz: „A csodával határos, hogy ebben a csupa füst szobában órák hosszat emberek éltek, mi több beszélgettek” – meséli megrökönyödve egyik barátjának.

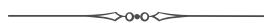

MUSIL közepes termetű, inkább zömök, de mindig kihúzza magát, s így magasabbnak tűnik az átlagnál. Nem szeret csevegni, inkább némán figyel, s ha kérdést intéznek hozzá, mindig ugyanazt válaszolja: „Ön elgondolkozott már ezen a kérdésen?” Szóval június 5-én Musil ül a parkban, és figyel: „Egy lépegető lovon ülő nő mozgása – padon ülve, alulról szemlélve – roppantul kéjes látvány. Mintha minden lépésnél egy hullám ragadná meg és emelné magasba a fenekét.

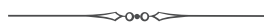
Séta Neuwaldegg-Hütteldorfban. Az erdők tisztái távolról smaragdzöldek. Embertömeg. Fürtökben ülnek, lab-

dáznak, fogócskáznak. Munkások feleséggel és gyerekekkel. Mind mezítláb vannak, cipőjüket, harisnyájukat a földre terített pokróc szélére tették. A hancúrozó nők a szoknyájukat is levetették. Különös látvány a munkától elcsigázott testeket figyelni játék közben. A vékony alszszoknyákon keresztül látni a nők bugyiját. 25 és 40 közötti korosztály.

Egy másik tisztáson erdei csapszék. Valaki csendesen harmonikázik. A népek némán körülállják. Középen tizenhat éves kislány alszszoknyában, harisnyában. Forgás közben felvillan piros harisnyakötője, pompás lábikrája és combja.” A férje mellett bóbiskoló Martha hirtelen felriad: „Mire gondolsz, kedves?” Musil: „Voltaképpen semmire.”

JÚNIUS 6-án megszületik Gobbi Hilda. Apja Gobbi Ede Alajos papírkárpitgyári üzletvezető, anyja Schneckenburg Margit. Mindketten római katolikus vallásúak.

JOYCE legjobban a hatos és a tizenhatos számot szereti. A hatodik hónap tizenhatodik napján a kilencedik – tegyük hozzá még sokáig csak titkos, egyszemélyes – *Bloomsday* ünnepli (tulajdonképpen még nem is *Bloomsday*, mert azt majd csak 1954-től kezdik ünnepelni J. J. feltétlen hívei). 1904. június 12-én pillantotta meg először Nora Barnacle-t a dublini utcán: magas termetű, fiatal lány, gesztenyebarna hajú, büszke járású hajadon. Megszólítja. Leszólítja. A lány hetykén válaszol. Beszédbbe elegyednek. 14-ére, keddre ta-

lálkában állapotodnak meg. Hogy majd az utcán találkoznak. Nora utána többször is mesélt első találkozásukról. Emlékei szerint volt, hogy Joyce fehér tengerészsapkát hordott, és úgy festett, mint egy svéd matróz. Máskor fehér, széles sombrero volt a fején, és bokáig érő köpenyt viselt. Húgának egyszer azt mesélte, hogy olyan volt, mint egy szigorú kisfiú. 14-én Joyce hosszú ideig várakozik. Majd hazamegy, és leül levelet írni: „Úgy látszik, megvakultam! Órákon át bámultam egy vörös hajú nőt, hogy jó későre megállapítam: nem Maga az. Letörve (?) hazamentem. Újabb találkozást javasolnék, bár ki tudja, akar-e még látni ezek után? Legyen oly kedves, találja ki, mikor és hol találkozhatnánk – feltéve, ha még emlékszik rám.” A levél hat. Két napra rá, vagyis 16-án a Merrion Square sarkán látják viszont egymást. Nem ülnek be a belváros valamelyik színházába vagy kávéházába. A dokkok felé, a kikötő irányába sétálnak. Alkonyatkor már alig jár ott valaki: Ringsend. Ki tudja, miről beszélnek? Joyce valószínűleg megkönnyebbül, amikor Nora kijelenti, hogy fogalma sincs az irodalomról, és nem érdekli a kultúra, és azonnal fülig beleszeret a lányba. Ez a nap lesz a kabalája. Másnap, 17-én ezt írja Norának: „Számomra ez az este maga volt az igazi szentség. S valahányszor rá gondolok, boldog csodálkozás vesz erőt rajtam. Talán még most sem érted, hogy miért tisztellek ezért téged. De hát még azt sem tudod, hogyan gondolkodom. Kérlek, hidd el, bennem ez a szentség fájdalommal és megalázottsággal párosul. Mert fájt, hogy arcodon mindvégig törékeny, finom melankóliát láttam. S mert megalázottnak éreztem magam, hogy kompromisszumként éppen ezt a szentséget választottad számomra.” Brenda Maddox ismert Joyce-

kutató szerint: „Kölcsönös vonzalmuk áttört minden gátat, s Nora tudta, hogy fél tizenegykor a szállodában kell lennie. Alighogy egy magányos helyre értek, kigombolta Joyce sliccét, bedugta a kezét, s félretolva az ing csücskét – Joyce későbbi vallomása szerint – férfivá tette.” Második forrásunk, a nem kevésbé híres Joyce-kutató, Stan Gebler Davies finomítja a történetet: „Joyce huszonkét éves volt, Nora tizenkilenc, és egy különös szállodai jelenet ellenére még szűz. Nora nem is sejtette, hogy ezen az estén nagyon kitett magáért: hozzásegítette Joyce-t első marandó (*abiding*) szexuális élményéhez. Az élmény egyediségét az adta, hogy Joyce-nak életében először nem kellett fizetnie a kéjért. Kéretlenül kigombolta a sliccét, megfogta nemi szervét, s nagyon lassan és gyönyörteljesen – ehhez nem fér semmi kétség – az orgazmusig maszturbálta.”

A MAGÁT éppen marxistának mondó Emil Isac, Ady barátja és híve, a *Nyugat*-ban írt cikkében (*Új románság*) a magyar–román konfliktus Kolumbusz-tojása megoldásával vél előállni: „Meg vagyok győződve, ha egy irodalmi kormány vezetné Magyarországot, ha Ignotus lenne a kultusz-miniszter, Jászi a belügyminiszter és Molnár Ferenc a külügyminiszter, úgy Szatmár megyében nem kérnének egy »lázító« román pópáért százezer korona kauciót, Hajdúdorogon nem állítanánk klerikális tűzfészket, és nem támadna európai bonyodalom abból, hogy egy magyar konzult, aki Caruso-fogásokkal molesztál egy hölgyet, felpo-

foz a kultúrliga elnöke, mert meg vagyok győződve, hogy egy liberális magyar kormány a románság kultúráját, politikáját, erkölceit tiszteletben tartaná, ennek nem lázítaná csituló gyűlöletét folytonos jograblásokkal, nem torzítaná el primitív, de őszinte népoktatását, amelynek primitívsége éppoly gyalázata Magyarországnak, mint a só-panama, a parlamentarizmus és a m. kir. csendőrség szociális működése, és az erdélyi románság hálásan tekintené a faji öntudat megbecsülését.” Marxizmus és „faji öntudat” – a nem is oly távoli jövőben az erdélyi magyarok jócskán meg fogják inni a levét ennek a bizzarr elegynek.

A JÓZSEF Attilával egyidős, félárva Elias Salomon Canetti édesanyja parancsára a német nyelvtant biflázza. Egy évvel korábban telepedtek át Bécsbe, miután Jacques Elias Canetti, az életvidám és egészséges családfő hirtelen elhunyt Manchesterben. A családban ladino nyelven beszélnek, a spanyolországi zsidók nyelvén. Canetti kínkeszerves némettanulása később jó befektetésnek bizonyul: német nyelven írt könyveiért 1981-ben megkapja az irodalmi Nobel-díjat.

TUDATOS kapcsolatépítés Heidelbergben: Lukács György felkeresi Hans Staudingert, az Alfred Webernél frissen doktorált közgazdászt. Staudinger visszaemlékezései szerint: „Georg Lukács, egy magyar, előkelő, kicsi úr, aki ele-

fántcsontnyelű bottal járkál, irodalomtörténeti és művészettörténeti tanulmányai mellett igen érdeklődött a munkások között végzett vizsgálataim iránt. Ellátogatott hozzánk, a fiatal diákházaspárhoz, olykor hetenként. De Lukács az enyémtől eltérő következtetésre jutott. Az ifjú proletárokat csak primitív lényeknek látta,

akik a marxista eszméktől feltüzelve romboló erővé válhatnak. Eredményeim zavarták azt a képet, amelyet kialakított magában, és amelyben reménykedett.”

EMILY Wilding Davison június 8-án az Epsom College Hospitalban belehal súlyos belső sérüléseibe. Koporsóját a szüfrazettek zászlója takarja, nők és férfiak ezrei kísérik utolsó útjára (vajon hányan voltak kint közülük Epsomban a löversenyen?), a londoni bobbyk gondolni sem mernek a jó sörökre, kis híján képtelenek megfékezni a dühödt tömeget. Emily porhüvely körűl (október 11-én lett volna 41 éves) a szüfrazsett-mozgalom színeibe öltözött amazonok hadserege: zöld a reménység, vörös a méltóság, fehér az ártatlanság színe. Az epsomi végjátékról csak annyit tudunk, hogy vonattal érkezett a helyszínre, s az ütközés pillanatában állítólag kisebb méretű, felírt táblát tartott maga elé.

A *Csíki Lapok* június 9-i számának tárcarovatában dr. Élthes Gyula, az újság felelős szerkesztője beszámol szabados élményeiről. Világunk járása kimondottan hasznos dolog. Az otthonunktól való önkéntes, kellemes kalandokkal és élményekkel kecsegtető eltávolodás kitágítja látószögünket, egészségesen relativizálja előítéleteinket. Csak semmi elbizonytalanodás! Elvégre tudjuk, hogy kik vagyunk és honnan jövünk. Idegen annyi mint új. Az újdonságokból meg csak tanulhatunk. „Berlin utcáin most rendkívül nagy élénkség uralkodik. Jólesik a szemnek az okos, praktikus és körültekintő németek alkotásait nézni. A város között magasan robogó vasutak, a föld alatti és feletti villanyosok, autóbuszok és autótaxik oly nagyszerűen ellájták a méreteiben hatalmas Berlin közlekedését, hogy méltán mintául szolgálhatna a mi dédelgetett Budapestünknek. Sehol sincsen torlódás és fennakadás, mindenki percnyi pontossággal juthat kitűzött helyére. És hozzávéve azt, hogy a forgalom legalábbis két-háromszor akkora, mint Budapesté, valóban megáll az embernek az esze, hogy ezt a nyüzsgő, hihetetlen forgalmat mily csodás pontossággal bonyolítják le. Mindenesetre a célszerű közlekedési eszközökön és intézményeken felül a németek jólneveltségének is sok tudható be. A város előkelő negyede még késő éjjel is nappali forgalmat mutat. Autók ezrei üzik állandóan egymást, oly fényesre csiszolván az utcát, hogy abban este megláthatja bárki magát. [»Meg is látná magát benne, / Ha az éj nem közelegne« – hol van ettől kedvenc Petőfi-versem bukolikája...] A berliniek és a nagyszámú idegen túltesznek Budapest éjjeli életén. Igaz, hogy ebben az időben este kilenc órakor is még nappali világosság van. Berlin mozgalmas utcái hüen adják

vissza a váltakozó divatot. Ebben is elől vezet az állatkultusz. A kiskutyák helyett rókákat cipelnek a hölgyek, és az üzletekben szabott áron kaphatók a mókusok, fehér egerek, tarka patkányok, zöld békák stb. Feltűnő ez különösen a gyönyörű Unter der Linden széles sétányain, hol állandóan nagy tömeg hömpölyög. A nagy női kalapoknak vége, helyüket felváltották a kis, kerek, pörge kalapok, melyeknek élénk virágdíszei is egyszerűbbek elődeiknél. A nőknél és általában az élénk zöld szín a felkapott divat, ami kellemesen hat a szemre. A kirakatok már a harang alakú zöld napernyőket is bemutatják. Utcáról nézve talán a férfiak még csinosabban öltözködnek, mint a nők. A fekete és színes zsakett, a pepita ruhák és kamásli mindenfelé általánosak, élénkebb sárga cipők azonban sehol sem láthatók. Úgy a nők, mint a férfiak közel járnak a két méterhez, sőt nem egy két méteren felüli férfi látható, s ha kiválasztanók az idegeneket, csakugyan a közepesen jóval felüliek maradnának meg. Éppen ezért a cipőipar igen fejlett, melyből sok kel el, akárcsak a müncheni és pilzeni sörből. Valóságos kín egy étteremben vizet kapni, mert a nők is literes poharakból isszák a sört, a nemzeti italt.” Nietzsche *übermensch*e csíki szemszögből.

„PERSZE pénzt kell valahonnan kapnom, mert a múltkori 300 korona elment, s rengeteg a borra való. Legközelebbi tervem: Pesten meg sem állva Mindszentre menni s onnan Zilahra vagy tíz napra, a többit meglátjuk.” Adynk néhány napos bécsi kocsmázás után tényleg hazautazik Érmindszentre, a szüleihez. Papp Viktornak, régi zilahi barátjának írja: „Már

nem ismernél rám, öreg gascogne-i, milyen ifjú és szép Ady Endre lett belőlem, csak az elhízás ne fenyegetne.” A mecénásnak meg békülékenyen ezt: „A doktorom, Forenbacher nevű, azt tanácsolja, ha lehet, maradjak még. Hiszen bőrre, zsírra csodálatosat javultam, de idegekben s energiában bizony még mindig csehül vagyok egy kicsit. Úgy élsz bennem, mint egy jóindulatú, hálás beteg gyermekben szíves doktora alakja.” Hogy „kedves húgának” ezzel indítson: „Bizony én még mindig Grünben vagyok, holott egy hónap óta már csak fogy a nehezen megszerzett kis egészségem. Unom, utálom ezt a fiók-Pestet, undok publikumát. Valószínű, hogy pár nap múlva itt hagyom már a Bolondok Tornyát. Hova megyek innen, nem tudom, de valószínű, hogy arra haza, maguk fele. Vajon fogom-e látni a nyáron az én kis, furcsa húgomat?”

AZ ALGÉRIA kormányzójától kapott ajánlólevélnek köszönhetően Bartók június 11-én, rekkenő melegben megkezdheti a gyűjtést. „Mondhatom nagyon érdekes volt – írja később barátjának, Bírleának –, főleg, hogy munkám révén oly közeli érintkezésbe jutottam a bennszülöttekkel. A seikek nagyon előzékenyek voltak; egyszerűen berendelték az embereket, hogy énekeljenek. Egészen különös, hogy szegénykezésnek ott nyoma sem volt, még az asszonyoknál sem. Egynehány helyen egyébként »rendőri felügyelet« alatt álló asszonyoktól szedtem énekeket, mert a tisztességes asszonyoknak idegen férfival nem szabad társalogniuk.”